

VERSENYKÉPESSÉG ÉS KÖRNYEZETVÉDELEM

EGYÜTT LEHETSÉGES?

BEVEZETÉS

Közösen írt tanulmányunk két részből tevődik össze: az első rész a magyar elnökség konkrét eredményeinek értékelését tartalmazza, míg a második célja a határtalan növekedés elvén alapuló versenyképesség és a környezetvédelem ellentmondásainak a feltárása, illetve a lehetséges alternatívák felvázolása.

Az uniós magyar elnökség *Fenntartható, egészséges és versenyképes Európa* címet viselő szakpolitikai célkitűzése értelemszerűen az Európai Unió által meghatározott és az elmúlt évtizedek alatt berögzült gazdasági és politikai stratégiába illeszkedik bele.

Magyarországnak a soros elnökség égisze alatt nyilvánvalóan nem volt feladata, és nem volt az az ambíciója sem, hogy az EU gazdasági, illetve környezetvédelmi koncepcióját felülírja. Éppen ezért a félévre kitűzött célokat leginkább az „óvatos” és „pragmatikus” jelzőkkel lehet jellemezni, ugyanakkor jelenleg az egész szakpolitikát áthatja ez a megközelítés, akár ha csak a 2024-es európai parlamenti választás kampányát vesszük górcső alá. Már ekkor kirajzolódtak azok az irányok, hogy a következő ciklus kevésbé a természetközeli zöldítésről, és annál inkább Európa – tiszta technológiákra alapozott – iparának fellendítéséről fog szólni.

Tanulmányunk címe a versenyképesség és a környezetvédelem összeegyeztethetőségének megkérdőjelezését előlegezi meg. Az uniós magyar elnökség prioritásainak elemzése rendkívül jó alkalmat kínál ennek a témának a részletezésére, mintegy továbbgondolva annak főbb orientációit. Ezért a félév tárgyilagos értékelését követően egy konfrontatívabb megközelítésben vizsgáltuk meg a két területet.

ÉGHAJLAT-POLITIKA A MAGYAR ELNÖKSÉG IDEJÉN

A klímapolitika helyzete az elnökség előtt

Mielőtt Magyarország 2024 júliusában átvette volna az EU Tanácsának elnökségét, az Európai Unió már aktív tevékenységet folytatott éghajlat-politikai menetrendjét

tekintve. Ezen erőfeszítések középpontjában a 2019-től induló európai zöld megállapodás állt, amelynek célja, hogy Európa 2050-re az első klímasemleges kontinens legyen. Ennek elérése érdekében az EU kulcsfontosságú jogalkotási csomagokat hívott életre, megerősítette a kibocsátáscsökkentési célokat, és részt vett a globális klímadiplomáciában. Ezek egyike a *Fit for 55* című nagy volumenű jogalkotási csomag, amely 2030-ra az üvegházhatású gázok kibocsátásának legalább 55%-os csökkentését tűzte ki célul az 1990-es szinthez képest. Ezt egy sor intézkedéssel kívánja elérni, többek között az alternatív (hidrogén, elektromos) meghajtású járművek körének folyamatos bővítésével vagy a megújuló energiaforrásokra vonatkozó célkitűzések növelésével. A 2030-as közbenső, illetve a 2050-es teljes nettó klímasemlegességi célokat a 2021-ben elfogadott klímatorvény jelöli ki az EU minden tagállamát érintve.

Az EU jelentős lépéseket tett a megújuló energiaforrások terjedése terén. 2024-ben a megújuló energiaforrások az EU villamosenergia-termelésének 47%-át adták, amelyhez a napenergia 11%-kal járult hozzá, a szélenergia pedig már a második egymást követő évben megelőzte a földgázt.¹ Továbbra is vannak azonban kihívások, többek között az ambiciózus éghajlati célok és a gazdasági versenyképesség közötti egyensúly megteremtése, valamint számos szakpolitikával, például a természetvédelmi törvénnyel kapcsolatos aggályok kezelése. Egy úttörő jelentőségű rendelet jogilag kötelező érvényű célokat határoz meg, amelyek szerint 2030-ra az EU leromlott szárazföldi és tengeri ökoszisztémáinak – például az erdők, legelők, vizes élőhelyek, folyók és tavak – 20%-át, 2050-re pedig 90%-át kell helyreállítani. Tagállamonként Olaszország, Svédország, Finnország és Szlovákia már jó ideje nem támogatja a jogszabály hatálybalépését, míg Magyarország és Lengyelország közvetlenül a zárószavazás előtt visszavonta támogatását. A tárgyalások után a törvény végül 2024 augusztusában lépett hatályba.²

Az ellenzéki hangok nemcsak ezen a területen jelentek meg, hanem a mezőgazdaságban is, többek között a gazdák tiltakozásán keresztül.³ De még érdekesebb, hogy az európai parlamenti választások előtt (és után) Ursula von der Leyen – aki 2019-ben zászlójjára tűzte az európai zöld megállapodást – nagyobb hangsúlyt fektetett a versenyképességre, a bürokrácia csökkentésére, a védelmi kérdésekre vagy a mezőgazdaságra, ugyanakkor megőrizte a 2050-es klímasemlegességi célkitűzést.⁴ Miután felvázolta az európai versenyképesség jövőjét, rátért arra, hogyan nézne ki a zöld megállapodás a gyakorlatban.⁵ A növekedési stratégiaként bélyegzett

¹ Eurostat 2025.

² European Commission 2024a.

³ MATTHEWS 2024.

⁴ GRIERA 2024.

⁵ European Commission 2024b.

megállapodást a kampányidőszakban az európai iparra vonatkozó terv bejelentése kísérté, amely megközelítés jelentősen eltér az elmúlt öt évtől.

Az EU Tanácsának soron következő elnökeként 2024 második felében Magyarországot bízták meg azzal, hogy irányítsa a megbeszéléseket és segítse elő az éghajlatváltozással kapcsolatos sürgető kérdésekről szóló megállapodásokat. Ehhez a szerephez egyensúlyt kellett teremteni a különböző tagállami érdekek között, jogalkotási javaslatokat kellett előterjeszteni, és képviselni az EU-t a nemzetközi éghajlat-politikai fórumokon.

A legfontosabb események és eredmények az elnökség során

A klímapolitikát illetően ugyan nem határozott meg különálló prioritást a magyar elnökség, a szakpolitikát a *Fenntartható, egészséges és versenyképes Európa* címmel határozták meg 2024-ben.⁶ Habár a program sorra veszi a sarokpontokat, csakúgy mint az európai zöld megállapodás, a *Fit for 55* és a körforgásos gazdaság, a hangsúlyt leginkább az első prioritásra, az európai versenyképességre helyezték, ami kissé ellentmondásosnak is tűnhet. De emellett a hatodik, agrárpolitikát érintő pilléren keresztül szintén kapcsolódott az elnökség a fenntartható gazdasági gyakorlatok ösztönzéséhez, ugyanis elindította a sok kritikát kapott Közös Agrárpolitika 2027-es víziójának megalkotását.⁷

A szakminisztereket tömörítő Környezetvédelmi Tanács ülésére három alkalommal került sor, amelyből az első informális keretek között zajlott Budapesten. E találkozón már egyeztettek többek között a novemberben megrendezendő azerbajdzsáni klímakonferencián [29th Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (COP29)]⁸ képviselt európai uniós álláspontról, amelyet végleges formába a soron következő októberi Környezetvédelmi Tanács-ülésen öntöttek.⁹ A tárgyalási álláspont alapján elismerték a tagállamok, hogy „a klímaváltozás egzisztenciális fenyegetés az emberiségre, az ökoszisztémákra és a biológiai sokféleségre, valamint a békére és a biztonságra nézve”, ezért hatékony és ambiciózus globális célra van szükség az éghajlatváltozás finanszírozása terén, amelyhez több részletes finanszírozási célt is meghatároztak. Végül a csúcstalálkozón a nézetkülönbségekkel teli egyeztetések ellenére az országok megállapodásra jutottak a szén-dioxid-kibocsátási kvótákat érintő kereskedelem részletszabályairól, valamint

⁶ Magyar elnökség 2024a.

⁷ SCHAFFHAUSER 2025.

⁸ Magyar elnökség 2024b.

⁹ Az Európai Unió Tanácsa 2024a.

megegyeztek arról, hogy a fejlett országok központi költségvetési forrásokból 2035-ig évente legalább 300 milliárd dollárral támogatják a fejletlenebb országokat a klímaváltozás elleni küzdelemben, míg törekednek arra, hogy a magán- és egyéb források mozgósításával ezt az összeget 1 trillió dollárra tornázzák fel.¹⁰

A COP29 mellett a Tanács megerősítette a biológiai sokféleségről szóló egyezmény részes feleinek 16. konferenciájára (COP16) való felkészülés során a Kunming–Montreali Globális Biológiai Sokféleség Keretrendszer keretében tett kötelezettségvállalásokat, amelyek szerint 2030-ra a bolygó egyharmadát meg kell védeni a természet számára. A Tanács célja volt, hogy a COP16-on egy hatékony, átlátható mechanizmust fogadjanak el a kollektív előrehaladás globális áttekintésére vonatkozóan, hogy mérni lehessen, mennyire teljesültek a célok. Ehhez az EU pénzügyi forrásokat is mozgósítani kívánt, viszont konkrétumokat itt sem osztottak meg a „hogyan”-ról és a „mennyi”-ről.

Az októberi találkozó másik érdemi előrelépése a vegyi anyagokra vonatkozó rendelet aktualizálásához kapcsolódik. Ennek célja a forgalomba hozott vegyi anyagokkal kapcsolatos új veszélyek bejelentésének megkönnyítése, a vegyipari termékek (digitális) címkézésének egyértelműbbé tétele, valamint magasabb szintű védelem biztosítása a vegyi anyagok jelentette veszélyekkel szemben. Ez a szabályozás többek között közvetve a biológiai sokféleség megőrzését is szolgálja a természetbe kerülő veszélyes anyagok redukálása révén. Hasonló eredményként sorolható fel a Levegőminőségi Irányelv, amelynek célja a szennyezéssel összefüggő egészségügyi kockázatok csökkentése az EU-ban a levegőminőségi előírások szigorítása révén. Mindezek kiegészítéseként a miniszterek kitértek az elsivatagosodás, a talajromlás és az aszály okozta kihívásokra, hangsúlyozva a fenntartható földgazdálkodási gyakorlatok szükségességét.¹¹ A magyar elnökség alatt a Tanács emellett végső zöld utat adott annak a rendeletnek, amely létrehozza az első uniós szintű tanúsítási keretrendszert az állandó szén-dioxid-kivonásra, a szén-dioxid-gazdálkodásra és a termékekben történő szén-dioxid-tárolásra. Ez az önkéntes keret megkönnyíti és ösztönzi a magas színvonalú szén-dioxid-eltávolítási és talajkibocsátás-csökkentési tevékenységeket.¹²

A Környezetvédelmi Tanács félévi utolsó ülésére decemberben került sor, amikor a miniszterek általános megközelítést fogadtak el egy olyan rendeletről, amelynek célja a műanyag-granulátumokból – a műanyaggyártáshoz használt nyersanyagokból – származó környezetszennyezés minimalizálása. A javasolt intézkedések

¹⁰ United Nations 2024.

¹¹ Magyar elnökség 2024c.

¹² Az Európai Unió Tanácsa 2024b.

potenciálisan akár 74%-kal is csökkenthetik az ilyen jellegű szennyezéseket.¹³ Ez a kezdeményezés jelentős lépést jelent az EU-n belüli mikroműanyag-szennyezés elleni küzdelemben.

Az egyik legkritikusabb ügyről, a 2040-es klímacélokról – a várakozásokkal ellentétben – ugyanakkor nem sikerült megegyezni 2024 második félévében. A Bizottság még februárban terjesztette elő ütemtervét, miszerint 2040-ig 90%-os kibocsátáscsökkentési célt kell megszabni a 2050-es nettó zéró cél eléréséhez.¹⁴ Napjaink ingoványos nemzetközi klímapolitikai viszonyai – mint például, hogy a Trump-adminisztráció másodjára is kiléptette az Egyesült Államokat a párizsi klímaegyezményből¹⁵ – azonban megkövetelik, hogy kiszámítható környezetet teremtsenek. Enélkül mind a tagállamok kormányai, mind a vállalatok a célok hatogatása mellett tehetik le voksukat, nem beszélve arról, hogy várhatóan a jelenlegi szabályozások jelentős enyhítési folyamatokon mennek keresztül.¹⁶

A magyar elnökség ugyanakkor egy jelentős eredményt mondhat magáénak: a versenyképesség erősítéséről szóló *Budapesti nyilatkozat* aláírását.¹⁷ Összefoglalva, a *Budapesti nyilatkozat* átfogó tervet vázol fel az EU versenyképességének fokozására a piaci integráció elmélyítése, a szabályozás észszerűsítése, az innovációba való befektetés, valamint az energia- és éghajlati célok elérése révén.

Összességében Magyarország uniós elnöksége összetett éghajlat-politikai palettát tudhat magáénak, egyensúlyt teremtve a környezetvédelmi célkitűzések, valamint az ambiciózus gazdasági és energiabiztonsági megfontolások között. A stratégiai együttműködések és az érdekelt felek bevonása révén emellett hozzájárult az EU éghajlat-politikai menetrendjének előmozdításához hivatali ideje alatt. Habár kevés konkrét eredmény (például új szabályozás) köthető a magyar elnökséghez, ennek oka abban is rejlik, hogy az EP-választásokat követően általánosan jellemző a hivatali leállás, valamint az új Bizottság felállítása is jelentősen elvitte a fókusz.

¹³ Magyar elnökség 2024d.

¹⁴ European Commission 2024c.

¹⁵ POPLI 2025.

¹⁶ European Commission 2025.

¹⁷ Európai Tanács 2024.

A VÉGTELEN NÖVEKEDÉS ÉS A KÖRNYEZET VÉDELME:
KÉT ÖSSZEEGYEZTETHETETLEN KONCEPCIÓ

A zöldpolitika globális háttérbe szorulása

Az EU növekedési stratégiájaként 2019-ben elindított európai zöld megállapodás önmagában is ezt az ellentmondást hordozza magában. Talán ezzel is magyarázható, hogy egy ideje folyamatos kritikák tárgya, ipari és politikai szereplők részéről egyaránt. A belső égésű motorok gyártásának 2035-ös megszüntetését szorgalmazó szigorú kibocsátáscsökkentési szabályok az autóiipari lobbival nevében felszólaló politikai pártok ellenzését váltották ki. A vissza-visszatérő gazdatüntetések célkeresztjében – a KAP reformja, az EU–Mercosur szabadkereskedelmi megállapodás mellett – az európai gazdák versenyképességének csökkentésével vádolt zöld megállapodás áll. A 2024 szeptemberében publikált Draghi-jelentés pedig Európa jövőjét az újraparosításon keresztül megvalósuló versenyképesség növelésétől teszi függővé.

Az uniós magyar elnökség kétségkívül legmeghatározóbb és egyben leglátványosabb eredménye, a versenyképesség erősítéséről szóló *Budapesti nyilatkozat* is ezen irányvonalak mentén érvel, amely hangsúlyozza a gazdasági és innovációs erősödést. Ezzel párhuzamosan pedig célul tűzi ki az energiatfüggetlenséget és a klímasemlegesség elérését. Bár a dokumentum egyszerre említi a versenyképességi és környezeti célokat, azonban a kettő közötti kapcsolattal nem foglalkozik kimerítően, azt érzékelteti, hogy ezek „békében” megférnek egymással.¹⁸

Ugyanerre a koncepcióra épül az Európai Bizottság ez év január végén bemutatott *Versenyképességi irányítúje*, amely az EU globális versenyképességét az innovációra, a dekarbonizációra és a biztonságra kívánja építeni. Az ezt követő, február végén bemutatott Tisztaipar-megállapodás célja pedig a nehézipar fenntartható átalakulásának elősegítése, az energiaárak egységesítése, valamint a *Made in Europe* technológiák előtérbe helyezése a közbeszerzések során. Emellett új kereskedelmi partnerségeket hozna létre az ellátási láncok megerősítésére.¹⁹

Ezek a kezdeményezések voltaképpen a nagyipari lobbival azon érveire reagálnak, amelyek szerint az EU a zöldintézkedésekre való fókuszálás miatt „elvesztette versenyképességét”. Ugyanakkor a versenyképesség erősítése közben nem tűnnek el a környezeti kihívások, sőt azok csak egyre erősebbek és égetőbbek lesznek!

Ezen fentebb említett dokumentumok kivétel nélkül mind a versenyképességi és környezeti célok között egyfajta harmóniát feltételeznek, vagy legalábbis nem

¹⁸ EGOV Hírlevél 2025.

¹⁹ SCHAFFHAUSER 2025.

kérdőjelezik meg azok összeférhetőségét, illetve ellentmondásait. Holott számos közgazdasági tanulmány figyelmeztet a korlátlan növekedés szemléletére épülő versenyképesség és a környezet védelmének imperatívusza közötti ellentmondásra.

Egy véges bolygón végtelen növekedés biztosan nem folytatható – ezt az alap-tézist egyre több közgazdász is osztani kezdi. Az a megközelítés pedig, miszerint a jelenlegi gazdasági rendszer már közép-, sőt rövid távon is tarthatatlan, egyre nagyobb teret hódít. Érdemes tehát mielőbb megbarátkozni azokkal a koncepciókkal, amelyek a korlátlan növekedés doktrínáját felülírva új perspektívákat kínálnak. Annál is inkább, mert egyre nyilvánvalóbbnak tűnik, hogy előbb-utóbb rákényszerülünk a váltásra. Most pedig még többé-kevésbé a kezünkben a döntés. Ez utóbbi pedig nem ad lehetőséget végtelen mennyiségű alternatívára: vagy egy kontrollált nemnövekedési stratégiát vezetünk be ma, vagy egy kényszerű összeomlásnak nézünk elébe holnap.²⁰

Vajon a folyamatos gazdasági növekedés meddig folytatható? Hol vannak a határai? Mit kellene tenni egy valóban fenntartható berendezkedés érdekében?²¹ – egyre gyakrabban találkozunk ilyen vagy ehhez hasonló kérdésekkel.

Sőt, akár maga a „fenntarthatósági doktrína” is megkérdőjeleződni látszik sokak szemében, mondván, hogy az elmúlt közel fél évszázad alatt a Brundtland-jelentés által népszerűvé vált tézis pontosan azt nem igazolja, ami annak az alapját szolgálta. A Brundtland-jelentés két fő célkitűzése az összvágyon kiegyensúlyozottabb elosztása a Földön és a globális környezeti problémák csökkentése. Azonban a jelentés óta az egyensúly esélyei egyre csak távolodnak az egyenlőtlenség további növekedésével. A fenntarthatósági képlet tehát sokak szerint egyszerűen nem működőképes a globális kihívásokkal szemben. Sőt, az ökológiai szempontokat hozzávetőlegesen integráló fenntarthatósági koncepcióval voltaképpen behelyettesítettük a növekedéssel kapcsolatos kritikus gondolkodást.²² És ez igen komoly, talán már akár behozhatatlan időkiesést is jelenthet egy, a klímaváltozás következtében egyre inkább fenyegetett bolygón.

A versenyképesség mint alapelv

Az EU szervező alapelve, és mint ilyen, organikus logikája a szabadkereskedelem. Ebbe az ideológiának is nevezhető koncepcióba mintegy szervesen illeszkedik bele valamennyi gazdaságpolitikai, sőt stratégiai reformjavaslat. A 2024 szeptembere óta

²⁰ POGÁ TSA 2023.

²¹ POGÁ TSA 2023.

²² BOURG 2010.

az unió reorientációját meghatározó Draghi-jelentés ennek a versenyképéségen alapuló gazdasági megközelítésnek a legeklektánsabb példája. A jelentés kiindulópontja az európai ipar kritikus helyzete. A vészharangot ily módon megkongatva sokakban azt a gondolatot erősítheti, hogy a további környezetvédelmi intézkedések túl sokba kerülnének az európai gazdaságnak, ezért inkább a versenyképéségre, mint a zöldsámenetre kellene forrásokat fordítanunk.²³

„A modern piacgazdaságok alapintézménye a gazdasági verseny. A piacgazdaságú fejlődési modellben a verseny hármás funkciója következtében játszik alapvető szerepet a gazdaságban. A jóléti funkció azt jelenti, hogy a verseny az egyéneknek mint fogyasztóknak olyan választási lehetőséget biztosít a jövedelmük elköltésékor, amellyel a lehető legnagyobb jólétet érhetik el. Az allokációs funkció azt jelenti, hogy a verseny meghatározó szerepet játszik abban, hogy a termelők a fogyasztók igényeire igazodva tervezzék meg beruházásaikat, termelésüket, illetve a fejlesztéseket a vásárlók által igényelt termékek gyártására fókuszálva valósítsák meg. A hatékonysági funkció pedig azt jelenti, hogy a vállalatokat a lehető legalacsonyabb ráfordítások elérésére ösztönzi, sőt kényszeríti a fogyasztó pénzének megszerzéséért folyó küzdelem, a versenyben való sikeres helytállás.”²⁴

Az ily módon felvázolt gazdasági modell egyrészt túltermelést, a másik oldalon pedig túlfogyasztást generál. Környezetünk jelenlegi állapota pedig pontosan ezt a túlméretezett gyártást és fogyasztást nem képes tovább elviselni.

Egy dolgról nem beszélünk: arról, hogy kevesebbet kell fogyasztanunk – egyéni és kollektív szinten egyaránt – ahhoz, hogy elviselhető életkörülményeket tudjunk biztosítani ezen a bolygón, és már nem csupán a következő generációk számára, hanem az elkövetkezendő években, évtizedekben. A fogyasztás szükséges csökkentése, azaz a mértékletesség szintén kulcsfogalommá válik – pontosabban azzá kellene válnia.²⁵

Jólét vagy jólét?

A továbbra is a GDP valóságos bűvöletében gondolkodó közgazdászok és politikai vezetők másik alapvető érve az, hogy a növekedés általános és egyéni szinten is jólétet generál. Azonban számos tanulmány és mérési eredmény rácsáfol erre a tézisre,

²³ SCHAFFHAUSER 2025.

²⁴ VISSI 1996.

²⁵ RABHI 2013.

kimutatva, hogy a növekedés nem hoz általános társadalmi jólétet. Hiszen a növekedés mérésére általánosan használt GDP-mutató érzéketlen például a társadalmi egyenlőtlenségek növekedésére, vagyis növekvő GDP mellett jelentős területi és társadalmi egyenlőtlenségek alakulhatnak ki, amelyek társadalmi fenntarthatósági, és hosszabb távon gazdasági szerkezeti problémákat okozhatnak.²⁶

Itt érdemes azon is elgondolkodnunk, hogy a jólétet, azaz „jó életet” vagy a jólétet helyezzük előtérbe. Ennek a szemléletváltásnak a szükségességét emelik ki a hazai klímatudósok *A klímatudomány 10 üzenete az élhető jövőért* elnevezésű nyilatkozatukban.²⁷

Láthatjuk tehát, hogy a gazdasági növekedés nem garantálja sem az egyéni, sem a társadalmi jólétet. Az Easterlin-paradoxonként ismert elmélet szerint ugyanis létezik egy úgynevezett „telítettségi küszöb”, azaz a gazdagság egy olyan szintje, amelyet meghaladva az egy főre eső jövedelem vagy bruttó hazai termék további növekedése nem feltétlenül jelenti az egyének által deklarált egyéni boldogság szintjének növekedését.²⁸

A „zöldnövekedés” illúziója és a technooptimizmus

Nem tudunk, nem akarunk, illetve nagy valószínűséggel nem merünk radikális paradigmaváltásban gondolkodni. Így aztán úton-útfélen az ál- vagy félmegoldások felé fordulunk, még akkor is, ha ezzel csupán időt nyerünk. Illetve voltaképpen veszünk.

A fenntartható megoldások versenyképesebbek, mert nem – vagy kevésbé – függenek a véges erőforrásoktól. Ez kétségtelen. Azonban ez a megközelítés csupán átmeneti megoldást nyújthat az emberiség számára. Sőt, féltő, hogy ezzel a koncepcióval voltaképpen elodázzuk, és talán még csírájában el is fojtjuk az égetően szükséges, koherens és globális válasznak még a lehetőségét is.

A másik igencsak karakterisztikus reakció a technikai megoldásokra, azaz napjaink szóhasználatával élve az innovációra mint az emberiség megmentőjére alapozó technooptimizmus. Pedig ezt az irányvonalat már igen régóta megkérdőjelezzik a mértékletesség hívei. A francia filozófus és mérnök, Jean-Pierre Dupuy által 1975-ben definiált technokritikának komoly irodalma és filozófiai háttere van. A többek között Jacques Ellul vagy Ivan Illich munkáit is meghatározó, az ipari állam ellenében kidolgozott környezetfilozófiai megközelítés a modern ökológiai gondolkodás egyik stabil alappilléreinek számít.

²⁶ JACKSON 2009.

²⁷ *A klímatudomány 10 üzenete az élhető jövőért* 2024.

²⁸ EASTERLIN–O’CONNOR 2022.

A napjainkban igencsak felgyorsult innováció miatt a szinte már követhetetlen ritmusban megjelenő technológiai vívmányok káprázatos felvonultatásában bizony érthetően nehéz ellenállni a technooptimizmus ígéreteinek. Mint egy, a lámpa fényétől megszedült bogár, repülünk az innováció mint az emberiség megmentője felé. És aki ezt meg meri kérdőjelezni, mondván, hogy ezzel csupán legfeljebb elodázhathatjuk, de megoldani semmiképp nem tudjuk a problémát, rögvest a kritika középpontjában találja magát, mint a „haladás ellenzője”.

Ez a megújult erővel fellángoló technooptimizmus „megnyugtató” választ látszik nyújtani, legalábbis átmenetileg, az emberiség klímaváltozás elleni küzdelmében. Még akkor is, ha ez nemcsak hogy nem oldja meg a problémát, hanem még el is mélyíti azt. Hiszen az általános felmelegedésre megoldást kínáló innováció által egyben „meg is szabadulhatnánk” annak a „rémétől”, miszerint fel kellene adnunk az eddigi életvitelünket. Erre pedig – szemmel láthatólag – nem vagyunk képesek, sem egyéni, sem pedig kollektív szinten.

De mi van akkor, ha mégis rákényszerülünk a múlt század második fele óta valósággal belénk ivódott fogyasztói kultúra feladására? Márpedig ezt a középtávú tendenciát látszik igazolni valamennyi előrejelzés. Nem lenne-e ebben logikusabb döntés ennek elébe menni? Másképpen fogalmazva, nem lenne-e észszerűbb addig cselekedni, ameddig ez még lehetséges?

A növekedési trendek először mindig exponenciálisak, de előbb-utóbb eljön egy inflexió pont, amikor a görbék irányt váltanak, és legtöbbször szigmoid görbékévé változnak, vagyis elérkezik a lefékeződés, a stagnálás időszaka. Ez már önmaga is cáfolja a kapitalizmus folyamatos növekedési kényszerének lehetőségét. Fenntartható növekedés nem létezik. Az évtizedek alatt beidegződött rossz logikai összefüggéseket azonban nem könnyű feladni. Különösen akkor nem, amikor már az anyatejjel magunkba szívtuk őket.

Az viszont tény, hogy a Föld eltartóképessége felett már nem lehet megsokszorozni a globális gazdaságot. Ennek következtében a fenntartható zöldnövekedés sem létezik. A növekedés már nem folytatható, így a modellváltás azonnal időszerűvé vált.²⁹

²⁹ POGÁTSA 2023.

Milyen alternatívák lehetségesek?

A nemnövekedés

A francia ökofilozófus, André Gorz által 1972-ben nemnövekedésként (*décroissance* – ami franciául árnyalatnyi jelentésbeli eltéréssel növekedéscsökkenést vagy negatív növekedést jelent) megfogalmazott alternatíva az ugyanebben az évben megjelent Meadows-jelentésen³⁰ alapul.

A nemnövekedést sokan valósággal szitokszóként emlegetik. Olyannyira belefeledkeztünk a fogyasztás mint norma világába, hogy el sem tudunk képzelni egy alapjaiban más társadalmi, politikai és gazdasági szervező elvet. Még akkor sem, amikor már voltaképpen mindenki számára világgossá vált, hogy a jelenlegi szisztéma a végét járja.

Az „utónövekedés” (post-growth)

Egy olyan rendszert képzel el, amely növekedés nélkül boldogíthat bennünket. Célja, hogy újra rátaláljunk a természettel harmóniában álló, helyhez kötött gazdaságra, amely a környezeti erőforrások határait tiszteletben tartva garantálja jóllétünket. Azaz egy olyan rendszert, ahol a döntéseket közösen hozzák meg, és az összvagyon méltányosan osztják el.

Mély ideológiai forradalom áll az ilyen projektek hátterében: az individualizmust megosztásra és szolidaritásra, a kizsákmányolást az összefogásra, a munka és teljesítmény megszállottságát a jóllétre és a hedonizmusra cserélnék.

Az utónövekedés elismeri, hogy a gazdasági növekedés egy bizonyos pontig képes jótékony hatásokat kifejteni, de ezen túlmenően más mutatókat és technikákat kell keresni az emberi jóllét növelésére.³¹

Állandósult állapotú gazdaságtan (steady-state economics)

Egy stabil, nem növekvő gazdaságot javasol, amely a bolygó ökológiai határain belül működik. A növekedésvezérelt kapitalista modelltől eltérően a termelést és a fogyasztást a természetes rendszerek regenerációs képességével kívánja egyensúlyba

³⁰ MEADOWS et al. 1972.

³¹ PARRIQUE 2022.

hozni. Hívei azzal érvelnek, hogy a folyamatos gazdasági bővülés nemcsak környezeti szempontból fenntarthatatlan, hanem szükségtelen is az emberi jólét szempontjából. Ehelyett egy állandósult állapotú gazdaság az életminőséget, az igazságos elosztást és a környezetvédelmet helyezné előtérbe.³²

Globális, intézmények által javasolt „alternatívák”

Az ENSZ által kifejlesztett emberi fejlettségi index (*Human Development Index* – HDI)³³ azt hangsúlyozza, hogy az embereknek és képességeiknek kell a végső kritériumnak lennie egy ország fejlődésének értékeléséhez, nem pedig a gazdasági növekedésnek.

Az Európai Unió is dolgozik egy hasonló kezdeményezéssel annak érdekében, hogy meghaladjuk a GDP-alapú gondolkodás korlátait. Ennek érdekében hozta létre az Európai Bizottság a GDP+3 kutatását.³⁴ Ennek a keretrendszernek a célja, hogy a fenntartható jólét vízióját konkrét intézkedésekké alakítsa, kiegészítő mutatókkal támogatva a magas szintű döntéshozatalt. Ezáltal jobban figyelembe venné a társadalmi, környezeti és intézményi szempontokat a gazdasági tényezők mellett.

Ezek az új szempontú megközelítések ugyan előtérbe helyezik az emberi tényezőt, azonban nem feltételeznek radikális szakítást gazdasági koncepció tekintetében. A GDP+3-kutatás a fenntartható jólét (és nem a jóllét) konkretizálását tűzi ki céljául, és ezzel mintegy megerősíti a növekedés irányadó princípiumát.

Ugyan szintén nem tekinthető radikális szakítást jelentő alternatívának, de hatékony érvként használható az a „klasszikus”, azaz *mainstream* gazdasági kontextusban talán könnyebben érvényesíthető megközelítés, miszerint versenyképesebb, ami fenntarthatóbb. A fenntartható megoldások hosszú távon versenyképesebbek, mert kevésbé függenek a kiszámíthatatlan és dráguló erőforrásoktól. A „nem tevés” költségeiről nem is beszélve, főleg annak függvényében, hogy egy szélsőséges klímaváltozás okozta gazdasági-társadalmi összeomlás esetén felesleges versenyképességről beszélünk.³⁵

A társadalmi következményeket figyelembe véve pedig maga a „versenyképesség” fogalma is átértékelendő, méghozzá az európai alapértékek függvényében, és annak szociális aspektusain keresztül. Hiszen mit jelenthet a Kínával való verseny felvétele? Amennyiben ez azon számos, az eltelt évtizedek, sőt évszázadok alatt kivívott szociális vívmányt érintené (40, sőt 35 órás munkahét, fizetett szabadság, szakszervezeti

³² DALY 1996.

³³ Lásd <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>.

³⁴ New Metrics for Sustainable Prosperity 2024.

³⁵ SCHAFFHAUSER 2025a.

jogok, környezeti, munkahelyi védelmek stb.), amit a legtöbb európai nem akarna feladni, ebben az esetben más szempontból kell versenyképesnek lennünk. Más-képpen fogalmazva: a társadalmi vívmányok és értékek szempontjából élen járó Európa hajlandó vagy kénytelen lesz-e „lefelé nivellálódni” ahhoz, hogy meg tudjon felelni az ezeket a normákat be nem tartó országok által diktált versenyképességi kihívásoknak? Illetve, ugyanezt a logikát megfordítva, Európa „diktálhat-e”, és ha igen, milyen alapon, egy szociális érzékenységre épülő piaci hozzáállást – amelynek, valljuk be, az érintett országok általi elfogadására igen kicsi az esély.

Mindez tehát voltaképpen annyit jelent, hogy az ugyanabban a logikában gondolkodó „javítási kísérleteknek” nincs, vagy csupán rövid távon lehet hatásuk.

ÖSSZEZGÉS

Összegzésként induljunk ki abból a mondatból, amit az Európai Bizottság elnök asszonya, Ursula von der Leyen 2023-ban fogalmazott meg: „Tudjuk, hogy gye-rekeink jövője nemcsak a GDP-mutatóktól függ, hanem attól is, milyen alapokra építjük a világot számukra.”³⁶ A felismerés tehát létezik, azonban a szükséges pa-radigmaváltás jeleit hiába keressük. Az egymást követő, az EU fősodratú gazdasági megközelítésébe szervesen illeszkedő és ily módon a versenyképesség mint alapelv látszólag megkérdőjelezhetetlen dominanciáját igazoló „reformjavaslatok” volta-képpen csak „kozmetikázzák” azt a kiinduló alapként szolgáló logikát, amelyet egy következő paradigmatváltsnak felül kellene írnia.

Az pedig nem igaz, hogy az emberiség nem képes egyfajta paradigmatváltsra. Az elmúlt évtizedek digitalizációs forradalma bizonyítja, hogy egyéni és kollektív szinten egyaránt képesek vagyunk egy radikális átállásra. Az már másik kérdés, hogy a digitalizáció volt-e az emberiség előtt álló legsürgősebb kihívás.³⁷

Az lehet az általános benyomásunk, hogy csupán „kapargatjuk a felületet”, nem is próbálunk a mélyebb, strukturális problémákkal szembenézni, hiszen ezzel az egész rendszert alapjaiban kérdőjeleznénk meg. Ezzel pedig csak elodázzuk, mintegy magunk előtt görgetjük a fokozatosan hólabdaként egyre növekedő, ellentmondásokkal teli koncepciót. Holott ennek alapos, szisztematikus átgondolására lenne szükség, még hozzá mielőbb.

³⁶ SCHAFFHAUSER 2025b.

³⁷ LAURENT 2018.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A klímatudomány 10 üzenete az élhető jövőért (2024). 2024. szeptember 27. Online: <https://www.aklimatudomanyiouzenete.hu/>
- BOURG, Dominique: Arrêtons la farce du développement durable ! *Acteurs publics*, 2010. június 14. Online: <https://acteurspublics.fr/articles/arrêtons-la-farce-du-developpement-durable/>
- CSEPELI, Réka (2024): Abandoning the Obsession of Infinite Growth to Ensure a Sustainable Future in Europe. *European Mirror*, 27(2), 59–73. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2024.2.3>
- DALY, Herman E. (1996): *Beyond Growth. The Economics of Sustainable Development*. Boston: Beacon Press.
- EASTERLIN, Richard A. – O’CONNOR, Kelsey J. (2022): The Easterlin Paradox. In ZIMMERMANN, Klaus F. (szerk.): *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics*. Cham: Springer, 1–25. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-57365-6_184-1
- European Commission Directorate-General for Research and Innovation (2024): *New Metrics for Sustainable Prosperity*. Online: <https://doi.org/10.2777/483660>
- GRIERA, Max (2024): What Von der Leyen’s Campaign Tour Says About Her Priorities. *Euractiv*, 2024. május 18. Online: <https://www.euractiv.com/section/elections/news/what-von-der-leyens-campaign-tour-says-about-her-priorities/>
- JACKSON, Tim (2009): *Prosperity without Growth. Economics for a Finite Planet*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9781849774338>
- LAURENT, Eloi (2018): *L’Impasse collaborative : Pour une véritable économie de la coopération*. Paris: Les Liens qui libèrent.
- LAURENT, Eloi (2021): *Sortir de la croissance*. Paris: Les liens qui libèrent.
- MATTHEWS, Alan (2024): Farmer Protests and the 2024 European Parliament Elections. *Inter-economics*, 59. Online: <https://www.intereconomics.eu/pdf-download/year/2024/number/2/article/farmer-protests-and-the-2024-european-parliament-elections.html>
- MEADOWS, Donella et al. (1972): *The Limits to Growth*. New York: Universe Books.
- PARRIQUE, Timothée (2022): *Ralentir ou périr. L’économie de la décroissance*. Paris: Points.
- POGÁTSZA Zoltán (2023): *Fenntartható gazdaság vagy társadalmi összeomlás*. Budapest: Kossuth.
- POPLI, Nik (2025): What Happened the Last Time Trump Withdrew From the Paris Agreement. *Time*, 2025. január 21. Online: <https://time.com/7208955/trump-paris-climate-agreement-wit-hdraw-impact/>
- RABHI, Pierre (2013): *Vers la sobriété heureuse*. Arles: Actes Sud.
- SCHAFFHAUSER Tibor (2025a): *A magyar uniós elnökség klímapolitikai eredményei és a következő félév prioritásai*. Green Policy Center, 2025. január 15. Online: <https://www.greenpolicycenter.com/2025/01/15/a-magyar-unios-elnokseg-klimapolitikai-eredmenyei-es-a-kovetkezo-felev-prioritasai/>
- SCHAFFHAUSER Tibor (2025b): Tényleg nem lehetünk egyszerre versenyképesebbek és fenntarthatóbbak is? *Telex*, 2025. március 8. Online: <https://g7.hu/kozelet/20250308/tenyleg-nem-lehetunk-egyszerre-versenykepesebbek-es-fenntarthatobbak-is/>
- United Nations (1987): *Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future*. Online: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>
- United Nations (2024): *UN Climate Change Conference Baku – November 2024*. Online: <https://unfccc.int/cop29>
- VISSI Ferenc (1996): Piaci intézményrendszer, versenypolitika, uniós csatlakozás. *Közgazdasági Szemle*, 43(9), 770–782. Online: <https://epa.oszk.hu/00000/00017/00019/pdf/vissi.pdf>

Egyéb források

- Az Európai Unió Tanácsa (2024a): *Környezetvédelmi Tanács, 2024. október 14.* Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/meetings/env/2024/10/14/>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024b): *A Tanács zöld utat adott a tartós szén-dioxid-eltávolítás, a karbonszállítás és a termékekben való szén-dioxid-tárolás uniós tanúsítási keretrendszerének.* Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2024/11/19/council-greenlights-eu-certification-framework-for-permanent-carbon-removals-carbon-farming-and-carbon-storage-in-products/>
- Európai Tanács (2024): *Budapesti nyilatkozat az új európai versenyképességi megállapodásról.* Sajtóközlemény, 2024. november 8. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2024/11/08/the-budapest-declaration/>
- European Commission (2024a): *Degraded Ecosystems to Be Restored Across Europe as Nature Restoration Law Enters into Force.* 2024. augusztus 15. Online: https://environment.ec.europa.eu/news/nature-restoration-law-enters-force-2024-08-15_en
- European Commission (2024b): *Statement at the European Parliament Plenary by President Ursula von der Leyen, Candidate for a Second Mandate 2024–2029.* 2024. július 18. Online: https://enlargement.ec.europa.eu/news/statement-european-parliament-plenary-president-ursula-von-der-leyen-candidate-second-mandate-2024-2024-07-18_en
- European Commission (2024c): *2040 Climate Target.* Online: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2040-climate-target_en
- European Commission (2025): *Omnibus Package.* Online: https://finance.ec.europa.eu/news/omnibus-package-2025-04-01_en
- Eurostat (2025): *Electricity from Renewable Sources Reaches 47% in 2024.* 2025. március 19. Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250319-1>
- Magyar elnökség (2024a): *A magyar elnökségi program.* Online: <https://hungarian-presidency.consilium.europa.eu/hu/program/program/>
- Magyar elnökség (2024b): *Környezetvédelmi miniszterek informális találkozója.* Online: <https://hungarian-presidency.consilium.europa.eu/hu/esemenyek/a-koernyezetvedelmi-miniszterek-nem-hivatalos-uelese-11-127/>
- Magyar elnökség (2024c): *A magyar elnökség rendkívül eredményes első hivatalos Környezetvédelmi Tanácsa – Luxembourg, október 14.* Online: https://hungarian-presidency.consilium.europa.eu/hu/hirek/a-magyar-elnoekseg-rendkivuel-eredmenyes-első-hivatalos-koernyezetvedelmi-tanacs-luxembourg-oktober-14/?utm_source=chatgpt.com
- Magyar elnökség (2024d): *Szennyezőanyag-mentesség: a Tanács megállapodott a műanyag pellet – többek között a tengeri szállítás során történő – környezetbe jutásának csökkentésével kapcsolatos álláspontról.* 2024. december 17. Online: <https://hungarian-presidency.consilium.europa.eu/hu/hirek/szennyezoanyag-mentesség-a-tanacs-megallapodott-a-muanyag-pellet-toebbek-koezoett-a-tengeri-szallitas-soran-toerteno-koernyezetbe-jutasanak-csoekkentesevel-kapcsolatos-allaspontról/>